

AHOLI TURMUSH DARAJASI VA DARAMADLARINI OSHIRISHNING HUDUDIIY XUSUSIYATLARI

Po 'latov Shavkat Davronovich
Osiyo xalqaro universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada aholi daromadlari, uning turlari, shakllanish manbalari, aholi daromadlarini davlat tomonidan tartibga solish mexanizmlari, aholi daromadlarining tabaqalashuvi, daromadlar siyosati va uning asosiy yo'nalishlari, turmush sifati va uning asosiy ko'rsatkichlari, iste'mol budjeti va uning shakllanishi, kambag'allik muammosi va uni cheklash yo'llari yoritilgan.

Kalit so'zlar: turmush darajasi, umumiy va xususiy ko'rsatkichlar, iqtisodiy va ijtimoiy-demografik ko'rsatkichlar, obyektiv va subyektiv ko'rsatkichlar, qiymat va natural ko'rsatkichlar, mutlaq va nisbiy qashshoqlik, aholi daromadlar, pul daromadlari, ish haqi, vaqtbay va ishbay haqi, ishhaqiga talab va uning taklifi, mehnat unumdorligi;

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan iqtisodiy islohotlarning bosh maqsadi barqarorlikka, iqtisodiyotni yuksaltirishning ijobiy sur'atlariga erishish hisoblanadi. Ta'kidlash joizki, ijtimoiy-mehnat munosabatlarining barcha jihatlari aholining turmush tarzi va daromadlariga bevosita ta'sir qiladi. Ijtimoiy jihatdan olib qaraganda, davlat insonning munosib turmushi va erkin rivojlanishini ta'minlovchi sharoitlar yaratishga qaratilgan ijtimoiy siyosatni olib boradi. Bu siyosatning asosiy yo'nalishlaridan biri – mehnat va tadbirkorlik faolligini rag'batlantirish, mehnatga layoqatli har bir kishiga o'z mehnati bilan oilasining iqtisodiy farovonligini ta'minlash, omonatlarni shakllantirishni va ularni samarali investitsiyalashni ta'minlashga imkoniyatlar yaratish asosida aholining turmush darajasi va sifatini oshirishdir. Mehnat faoliyati va uning natijalari bilan bog'liq bo'lgan ijtimoiy-mehnat munosabatlari ish haqi va daromadlarning shakllanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mehnat munosabatlarining rivojlanishi ijtimoiy sherikchilik yangi shakllarining yuzaga kelishiga, ijtimoiy himoyalanganlikning rivojlanishiga, mehnat faoliyatidan qoniqishning oshishiga olib keladi. Bozor munosabatlarining chuqurlashishi bosqichida aholining turmush darajasi va daromadlarning tabaqalanishi markaziy muammo bo'lib qoladi. Ularning hal qilinishiga ko'p jihatdan keyingi tub o'zgarishlar yo'nalishi va sur'atlari hamda oqibat natijada jamiyatdagi siyosiy barqarorlik bog'liq bo'ladi. O'z navbatida, bu muammolarning hal qilinishi daromadlarning aniq ishlab chiqilgan siyosatini talab qiladi. Shuning uchun o'tkazilayotgan daromadlar siyosati aholining qatlam va guruhlarida, ishlab chiqaruvchi va ishlab chiqarmaydigan tarkiblarida, davlat (hudud) hokimiyat organlarida, jamoat tashkilotlarida katta qiziqish uyg'otmoqda. Shu bilan birga, bugungi kunda aholining turmush darajasini obyektiv statistik ma'lumotlar asosida iqtisodiy tahlil qilish, aholining pul daromadlari va xarajatlarini o'rganish, uy xo'jaliklarining iqtisodiyotda qatnashish darajasi va xarajatlar tasnifini tahlil etish dolzarb masala hisoblanmoqda. Respublikamizda aholini ijtimoiy himoya qilish, ish haqi va boshqa pul daromadlarini bosqichmabosqich oshib borishini ta'minlash uchun zarur shart-sharoitlar

yaratildi. O‘z navbatida, aholi pul daromadlarining o‘shishi, uning xarid qobiliyatini oshirish, ishlab chiqarish hajmini kengaytirish va mamlakatdagi barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi. Aholining turmush tarzi bilan bog‘liq muammolarni hal qilishga bo‘lgan yangicha yondashuvlar korxonalar (tashkilot, firma, kompaniya) dagi mehnat munosabatlari, mehnatga haq to‘lashni tartibga solish, xodimlar xizmatlarini baholash, ish haqini va umuman ijtimoiy-mehnat munosabatlarini tartibga solishda jamoa shartnomasi usullaridan foydalanish menejment, mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi sohasidagi mutaxassislarni tayyorlash uchun yangi o‘quv kursi qo‘yish zaruriyatini oldindan belgilab berdi. Ular amaliy faoliyatining muvaffaqiyati ko‘p jihatdan daromadlar siyosatining nazariy masalalarini, ularning turli darajalarda va aholining turli guruhlari uchun shakllanish usullari va mexanizmlarini bilish bilan ham belgilanadi. Ushbu masalaning maqsadi hozirgi bosqichdagi aholining turmush sifati, daromadlar siyosatining dolzarb nazariy jihatlarini tushunib olish bo‘lib, unga erishish uchun “Aholi daromadlari va turmush sifati” fani yordam berishi shuhbasizdir.

Har qanday jamiyatda daromadlar siyosati davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining muhim bir qismi hisoblanadi. U davlatda muayyan paytda mavjud bo‘lgan iqtisodiy institutlar, davlat belgilab bergan ustuvorliklar va u foydalanadigan vositalar bilan bog‘liq ravishda yuzaga keladi. Davlatning daromadlar sohasidagi siyosatining maqsadi – aholi farovonligi va rivojlanishini oshirish hamda uning ijtimoiy taraqqiyotga intilishini rag‘batlantirishdir. Bu maqsadni amalga oshirish uchun daromadlar siyosati quyidagi vazifalarni hal qilishi kerak:

- aholining kam ta‘minlangan qatlamlarining turmush darajasini barqarorlashtirish;
- qashshoqlik miqyoslarini qisqartirish;
- aholi daromadlari tabaqalanishining o‘shishini hamda jamiyatning tabaqalashuvini to‘xtatish;
- aholi pul daromadlari tarkibidagi chuqur deformatsiyalarni bartaraf qilish;
- mehnatga haq to‘lashning daromadlarning asosiy manbayi va xodimlar iqtisodiy faolligining eng muhim rag‘batlantiruvchi omili sifatidagi rolin oshirish;
- keng xalq ommasining turmush darajasini oshirish uchun shart-sharoitlar yaratish.

Aholining turmush sifati ko‘rsatkichlari bahosi inson hayot faoliyatining asosiy parametrlari va sharoitlarining hayot ehtiyojlariga munosib, to‘laqonli va talablarini qondiradigan turmush darajasiga muvofiqlik darajasini aniqlash tartibi sifatida qabul qilinadi. U ushbu individ yoki jamiyat parametrlari va xususiyatlarini turmushning taqqoslash asosi, etalon uchun qabul qilingan tegishli parametrlari va xususiyatlari bilan solishtirish asosida amalga oshiriladi. Bu baho olingan natijalarning bahosiga ko‘ra anglashni talab qiladi va mintaqalardagi aholi turmush sifati baholash hamda prognozlashtirish borasidagi ishga doimiy asosda kirishishga imkon beradi. Shu bilan birga, olinadigan natijalarning tizimligini, bir ma‘noligini, qiyoslana va qayta tiklana olishini ta‘minlaydi. Bunday baholash natijalaridan farovon hayotni yaxshilash bo‘yicha davlat siyosatini amalga oshirishda, sanoat va ijtimoiy soha rivojlanishining eng muhim

yoʻnalishlarini ishlab chiqishda, shuningdek, ijtimoiy muhim texnologiyalar, innovatsiya loyihalarining hamda subyektlarni rivojlantirish dasturlarining samaradorligini belgilash uchun foydalanish mumkin. Shu bilan birga, turmush sifatini oshirish uchun davlat va jamoat tashkilotlarining jamiyat hayotining barch

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abduramanov X.X, Arabov N.U, Xolmuxamedov M.M Aholi daromadlari va turmush sifati.
2. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти ва социологияси. Дарслик. Т.: «Fan va texnologiya», 2012. – 388 б.
3. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти. Дарслик. – Т.: МЕHNAT,2009. – 512 б.
4. Abdurahmonov Q.H, Xolmoʻminov Sh.R. «Mehnat iqtisodiyoti va sotsiologiyasi». Toshkent-2004 yil, 76-96 betlar.

